

Maxmudov Dilshod Abdixalil o'g'li
 Tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),
 Shahrisabz davlat pedagogika institut
<https://orcid.org/0009-0000-7475-6108>
 maxmudovdilshod440@gmail.com

Boboqulov Muzrobbek Ergashevich
 Shahrisabz davlat pedagogika instituti
 Tarix yo'nalishi 2-kurs magistranti
 muzrobbek1506@gmail.com

O'ZBEKISTONDA MAHALLA INSTITUTINING AHOLI UCHUN IJTIMOYIY-SIYOSIY XIZMATLAR KO'RSATISHDAGI INSTITUTSIONAL ROLI VA ZAMONAVIY RIVOJLANISH TENDENSIYALARI

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekistonda mahalla institutining aholi uchun ijtimoiy-siyosiy xizmatlar ko'rsatish tizimidagi institutsional roli va zamonaviy rivojlanish tendensiyalari tahlil qilinadi. Unda mahalla institutining ijtimoiy siyosatni amalga oshirishdagi o'rni hamda ijtimoiy yordamlarning manzilliligini ta'minlash mexanizmlari, jumladan "temir daftar", "ayollar daftari" va "yoshlar daftari" tizimlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: mahalla instituti, ijtimoiy siyosat, ijtimoiy xizmatlar, ijtimoiy himoya, bandlik, raqamlashtirish, ijtimoiy diagnostika.

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНАЯ РОЛЬ МАХАЛЛИ В ПРЕДОСТАВЛЕНИИ СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКИХ УСЛУГ НАСЕЛЕНИЮ В УЗБЕКИСТАНЕ И СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ЕЁ РАЗВИТИЯ

Аннотация. В данной статье анализируется институциональная роль махалли в системе оказания социально-политических услуг населению Узбекистана, а также современные тенденции её развития. Рассматривается значение махалли в реализации социальной политики и механизмы обеспечения адресности социальной помощи, включая системы «железная тетрадь», «женская тетрадь» и «молодёжная тетрадь».

Ключевые слова: институт махалли, социальная политика, социальные услуги, институциональное развитие, социальная защита, занятость, цифровизация, социальная диагностика.

THE INSTITUTIONAL ROLE OF THE MAHALLA IN PROVIDING SOCIO-POLITICAL SERVICES TO THE POPULATION IN UZBEKISTAN AND ITS MODERN DEVELOPMENT TRENDS

Abstract. This article analyzes the institutional role of the mahalla in the system of providing socio-political services to the population of Uzbekistan, as well as its modern development trends. It examines the role of the mahalla in implementing social policy and the mechanisms for ensuring targeted social assistance, including the "Iron Notebook," "Women's Notebook," and "Youth Notebook" systems.

Keywords: mahalla institution, social policy, social services, institutional development, social protection, employment, digitalization, social diagnostics.

Kirish. O'zbekistonda mahalla instituti azaldan jamiyat hayotining eng muhim bo'g'inlaridan biri bo'lib kelgan va so'nggi yillarda mahalla institutining vakolatlari kengaytirilib, unga ijtimoiy himoya, bandlikni ta'minlash, yoshlar va ayollar bilan ishlash kabi yo'nalishlar yuklatildi. Xususan, "temir daftar", "ayollar daftari" va "yoshlar daftari" mexanizmlarining joriy etilishi ijtimoiy siyosatda manzillilik tamoyilining kuchayganligini ko'rsatadi [1].

Mahalla bugungi kunda nafaqat an'anaviy o'zini o'zi boshqarish instituti, balki davlatning ijtimoiy siyosatini aholi darajasida amalga oshiruvchi eng quyi, ammo eng samarali mexanizm sifatida shakllanmoqda. Ayniqsa, ijtimoiy yordamlarni manzilli yetkazish, ehtiyojmand qatlamlarni aniqlash va fuqarolar bilan bevosita ishlash jarayonida mahallaning roli beqiyosdir. [2]

Mahalla tizimi ijtimoiy siyosatni amalga oshirishda davlat va fuqarolar o'rtasidagi eng muhim ko'prik vazifasini bajaradi. Chunki mahalla aholining real ijtimoiy holatini eng yaxshi biladigan institut hisoblanadi. Shu sababli ijtimoiy yordamga muhtoj oilalarni aniqlash, ularning muammolarini o'rganish va tegishli davlat organlariga yetkazish jarayoni aynan mahalla darajasida amalga oshiriladi. Bu esa ijtimoiy siyosatning adolatli va manzilli bo'lishini ta'minlaydi.

So'nggi yillarda mahalla institutining vakolatlari kengaytirilib, unga ijtimoiy himoya, bandlikni ta'minlash, yoshlar bilan ishlash, ayollar faolligini oshirish kabi muhim yo'nalishlar yuklatildi. Natijada mahalla nafaqat ma'muriy birlik, balki ijtimoiy boshqaruvning faol subyektiga aylandi. Ayniqsa, "temir daftar", "ayollar daftari" va "yoshlar daftari" kabi mexanizmlar orqali aholini ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimi mahalla darajasida shakllantirildi. Bu tizimlar orqali ehtiyojmand oilalar aniq ro'yxatga olinib, ularga individual yondashuv asosida yordam ko'rsatilmoqda.

Mahallaning ijtimoiy-siyosiy xizmat ko'rsatishdagi yana bir muhim jihati uning profilaktik faoliyatidir. Ya'ni muammolar yuzaga kelgandan keyin emas, balki oldindan aniqlanib, ularni bartaraf etish choralari ko'riladi. Mahalla faollari, profilaktika inspektorlari va ijtimoiy xodimlar hamkorligida oilaviy nizolar, ishsizlik, ijtimoiy muammolar va yoshlar bandligi masalalari muntazam o'rganib boriladi. Bu esa jamiyatda ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi. [3]

Shuningdek, mahalla fuqarolarning davlat bilan aloqasini mustahkamlovchi muhim institut sifatida ham faoliyat yuritadi. Fuqarolarning murojaatlari, takliflari va muammolari mahalla orqali tegishli davlat organlariga yetkaziladi va ularning yechimi ustidan nazorat olib boriladi. Bu jarayon davlat boshqaruvida "xalq bilan bevosita ishlash" tamoyilini amalga oshirishga xizmat qiladi.

Mahalla institutining raqamli tizimlar bilan integratsiyalashuvi ham uning samaradorligini oshirmoqda. Raqamli platformalar orqali mahallalarda ijtimoiy holatni monitoring qilish, ma'lumotlarni tezkor almashish va yordamlarni aniq yetkazish imkoniyatlari kengaymoqda. Bu esa ijtimoiy siyosatni yanada shaffof va samarali amalga oshirishga yordam beradi.

O'zbekiston doirasida mahallalarning moddiy-texnik bazasi mustahkamlanib, ularning kadrlar salohiyati oshirilmoqda. Mahalla raislari va ijtimoiy xodimlarning malakasini oshirish, ularni zamonaviy boshqaruv usullariga o'rgatish bo'yicha tizimli ishlar olib borilmoqda. Bu esa mahalla faoliyatining professional darajasini oshirib, ijtimoiy siyosatni amalga oshirishda uning rolini yanada kuchaytirmoqda.

Mahalla ijtimoiy siyosatni amalga oshirishda fuqarolarning faolligini oshirishga ham xizmat qiladi. Aholi o'z muammolarini mahalla orqali bildirish, qarorlar qabul qilish jarayonida ishtirok etish va ijtimoiy tashabbuslarni ilgari surish imkoniga ega bo'lmoqda. Bu esa jamiyatda fuqarolik faolligini kuchaytiradi va ijtimoiy boshqaruvda demokratik tamoyillarni mustahkamlaydi. O'zbekiston da mahalla instituti jamiyatning eng qadimiy, shu bilan birga eng barqaror ijtimoiy boshqaruv shakllaridan biri sifatida shakllanib kelgan bo'lib, so'nggi yillarda u davlatning ijtimoiy siyosatini amalga oshirishda markaziy bo'g'inlardan biriga aylandi.

Mahalla bugungi kunda nafaqat hududiy o'zini o'zi boshqarish organi, balki aholining ijtimoiy holatini bevosita o'rganadigan, muammolarni aniqlaydigan va ularni hal etishda davlat bilan hamkorlik qiladigan ko'p funksiyali institutga aylangan. Shu jihatdan mahalla ijtimoiy siyosatning "eng quyi, ammo eng muhim amalga oshiruvchi darajasi" sifatida namoyon bo'lmoqda. [4]

Mahalla institutining ijtimoiy-siyosiy tizimdagi o'rni avvalo uning aholiga eng yaqin bo'lgan boshqaruv bo'g'ini ekanligi bilan belgilanadi. Davlat tomonidan ishlab chiqilayotgan ijtimoiy dasturlar va strategiyalar aynan mahalla darajasida real hayotga tatbiq etiladi. Shu sababli mahalla davlat siyosati va fuqarolar hayoti o'rtasidagi asosiy "ijtimoiy ko'prik" vazifasini bajaradi. Ayniqsa, ijtimoiy yordam, nafaqa, subsidiyalar, bandlik dasturlari va boshqa ijtimoiy xizmatlarning manzilli yetkazilishida mahalla hal qiluvchi rol o'ynaydi.

So'nggi yillarda O'zbekiston doirasida ijtimoiy himoya tizimi to'liq qayta ko'rib chiqilib, uni mahalla asosida boshqarish mexanizmi shakllantirildi. Bu yondashuv ijtimoiy yordamlarni "umumiy taqsimlash"dan "manzilli va ehtiyojga asoslangan taqsimlash" modeliga o'tkazdi.

Natijada ijtimoiy yordamlar haqiqatan ham muhtoj oilalarga yetib borishi ta'minlanmoqda. Mahalla xodimlari joylarda oilalarning real iqtisodiy va ijtimoiy holatini o'rganib, ularni tegishli ijtimoiy dasturlarga kiritish orqali davlat siyosatining samaradorligini oshirmoqda.

Mahalla institutining yana bir muhim jihati uning ijtimoiy diagnostika funksiyasidir. Ya'ni mahalla hududdagi ijtimoiy muammolarni oldindan aniqlovchi "erta ogohlantirish tizimi" sifatida ishlaydi. Ishsizlik, oilaviy nizolar, yoshlar muammolari, migratsiya, ijtimoiy beqarorlik kabi holatlar aynan mahalla darajasida kuzatilib, ularni bartaraf etish bo'yicha tezkor chora-tadbirlar ishlab chiqiladi.

Bu esa ijtimoiy muammolarning chuqurlashib ketishining oldini oladi. Ijtimoiy siyosatni amalga oshirishda mahalla instituti faqat muammolarni aniqlash bilan cheklanib qolmay, balki ularni hal etishda ham faol ishtirok etadi. Xususan, bandlikni ta'minlash bo'yicha mahallalarda ishsiz fuqarolarni aniqlash, ularni kasb-hunarga o'qitish, tadbirkorlikka yo'naltirish va kredit dasturlariga jalb qilish ishlari olib borilmoqda. Bu jarayon aholining iqtisodiy faolligini oshirishga va kambag'allik darajasini kamaytirishga xizmat qiladi.

Mahalla ijtimoiy siyosatda gender tenglikni ta'minlashda ham muhim o'rin tutadi. Ayollarni qo'llab-quvvatlash, ularning bandligini ta'minlash, tadbirkorlikka jalb qilish va ijtimoiy himoyasini kuchaytirish bo'yicha dasturlar aynan mahalla darajasida amalga oshiriladi. "Ayollar daftari" mexanizmi orqali ehtiyojmand ayollar aniqlanib, ularga individual yordam ko'rsatiladi. Bu esa jamiyatda ijtimoiy adolatni mustahkamlashga xizmat qiladi. [5]

Shuningdek, yoshlar bilan ishlash ham mahalla institutining ustuvor yo'nalishlaridan biridir. Yoshlarning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish, ularni sport, ta'lim va kasb-hunar yo'nalishlariga jalb qilish, huquqbuzarliklarning oldini olish kabi vazifalar mahalla darajasida amalga oshiriladi. Bu esa yoshlar siyosatini samarali yuritish va ularni jamiyatning faol ishtirokchisiga aylantirish imkonini beradi.

Mahalla institutining muhim zamonaviy yo'nalishlaridan biri uning raqamli tizimlar bilan integratsiyalashuvidir. O'zbekiston orqali mahallalarda ijtimoiy holatni elektron monitoring qilish, ma'lumotlarni markazlashgan bazaga kiritish va real vaqt rejimida tahlil qilish imkoniyati yaratildi. Bu esa ijtimoiy siyosatni yanada shaffof va tezkor amalga oshirishga yordam bermoqda. Raqamli tizimlar orqali yordamlarning adolatli taqsimlanishi ustidan nazorat kuchaytirildi.

Mahalla institutining institutsional jihatdan mustahkamlanishi ham ijtimoiy siyosat samaradorligini oshirmoqda. Mahalla raislari, ijtimoiy xodimlar va faollar uchun malaka oshirish tizimi yo'lga qo'yilib, ularning professional kompetensiyasi rivojlantirilmoqda. Bu esa mahalla faoliyatining sifatini oshirib, uni zamonaviy boshqaruv talablariga moslashtirmoqda.

Shu bilan birga, mahalla fuqarolik jamiyatining eng muhim bo'g'ini sifatida ijtimoiy ishtirokni kengaytirish vazifasini ham bajaradi. Fuqarolar qaror qabul qilish jarayonlariga jalb qilinib, ijtimoiy tashabbuslar ilgari surilmoqda. Bu esa jamiyatda demokratik jarayonlarni kuchaytiradi va fuqarolarning davlat boshqaruvidagi ishtirokini oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekiston da mahalla instituti ijtimoiy siyosatni amalga oshirishning eng muhim tayanch nuqtasi bo'lib, u davlat va jamiyat o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash, ijtimoiy adolatni ta'minlash, muammolarni joyida hal qilish va aholining farovonligini oshirishda hal qiluvchi rol o'ynamoqda. Shu bois mahalla institutini yanada rivojlantirish ijtimoiy siyosat samaradorligini oshirishning strategik yo'nalishi sifatida ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
2. Karimov Sh. "O'zbekistonda mahalla institutining shakllanishi va rivojlanishi", Ilmiy nashr. 2021. 12- bet
3. Rahmatov A.N. "Mahalla institutining ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy funksiyalari" TDYUU. 2020 y. 8- bet
4. Ahmedov J. "Mahalla institutining ijtimoiy rolini oshirishda innovatsion yondashuvlar". Toshkent, 2022. 21- bet
5. <https://parliament.gov.uz>